



Rapsodia română

Succesul enorm al romanului *Ora 25*, care se numără printre cărțile de primă mărime ale secolului al XX-lea, alături de *Minunata lume nouă* de Aldous Huxley, *Procesul* lui Franz Kafka ori *1984* de George Orwell, carte ce radiografiază amploarea răului, a făcut să fie aproape uitat restul operei lui C. Virgil Gheorghiu (1916-1992) și, în mod deosebit, ceea ce am putea numi profunda „românitate” a scriitorului. Nu încape vorbă, Iohann Moritz, personajul central al cărții, care l-a făcut celebru în întreaga lume pe tânărul român, de doar 30 de ani, exilat, abia sosit – clandestin – în Franța, este un tânăr țăran din Moldova, un avatar verosimil, enoriaș al tatălui său, Constantin Gheorghiu, preot la Războieni, iar mai apoi din Petricani, în partea apuseană a Moldovei, regiunea Piatra Neamț, în străfundul Carpaților. Fără îndoială, Gheorghiu se prezintă pe sine însuși în *Memorii* ca „poet al lui Hristos și al României”. Și, în fine, pentru a răspunde unui editor din Heidelberg, pe când urma studiul de teologie în marele oraș universitar îndată după eliberarea sa din lagărele americane în 1947, el e acela care compilează și redactează o culegere de *Povești românești*. Însă, până atunci, România nu constituia decât un fel de decor, de fundal al

intrigilor escatologice politico-polițiste, care îl plasau pe Gheorghiu la jumătatea drumului între Vladimir Volkoff și Graham Greene.

„Răul țării” se va resimți mai cu seamă în perioada cea mai dureroasă a exilului său în Franța. Aureolat de succesul fulminant al *Orei 25*, semnalată de Camus cu entuziasm, Gheorghiu va publica în 1952 *A doua șansă*, roman a cărui forță evocatoare nu era cu nimic mai prejos decât *Ora 25* și care ar fi trebuit, dacă ar fi fost judecat după criteriile strict literare, să-i consacre calitățile sale scriitoricești. Însă, în acest context mai degrabă propice, izbucnește cu o virulență fără precedent ceea ce s-a numit „afacerea Gheorghiu”. Actorii partizani și argumentele inventate sunt aceiași și aceleași ca și câțiva ani mai târziu în cazul afacerii Kravcenko, despre care Nina Berberova, pe atunci „cronicar judiciar”, a făcut sub acest titlu o dare de seamă – cu atât mai tulburătoare, cu cât aceasta este factuală și imparțială. Nu se va ezita în a se pune pe rol integritatea morală și intelectuală a Margaretei Buber-Neumann.

Aducându-i lauri, *Ora 25* i-a adus, totodată, prietenii solide și durabile. Adversarii săi îl vor acuza însă de a fi travestit o autobiografie pe care ei o vor folosi de atunci înainte ca să pună în scenă o veritabilă cabală ce va fi lansată împotriva lui. Ei iau notă de faptul că a scris o carte cu titlul *Ard malurile Nistrului* – reportaje de război în care autorul face apologia soldaților germani pe care i-a întâlnit și în care denunță cu violență atrocitățile comise de bolșevici, dintre care unii sunt de origine evreiască și care, prin apartenența lor la partidul comunist, s-au îndepărtat de adevărate-

le aspirații ale poporului ales. Se iau la puricat anumite citate din cartea de reportaje. Autorul este acuzat de antisemitism, cu toate că soția sa avea origine evreiască. Mai multe personalități de origine evreiască semnează pe data de 30 decembrie 1953 o scrisoare în numele Alianței jurnaliștilor și publiciștilor români din exil, în care se afirmă printre altele: „calomniatorii domnului Gheorghiu nu sunt oameni care doresc să apere un ideal democratic și umanitar, ci, dimpotrivă, ei sunt din rândurile acelor care au militat întotdeauna împotriva acestui ideal și împotriva poporului evreu”. Fără nici un efect însă. Nedreptatea părea ireparabilă și, în ciuda relei-credinței evidente a acuzatorilor săi, Virgil Gheorghiu devine un scriitor cu un trecut controversat. Astfel, Gabriel Marcel își va retrage cu surle și trâmbițe prefața sa la *Ora 25*, acuzându-l pe autor de impostură.

Anatema fusese aruncată asupra lui Gheorghiu și acest oprobriu va avea o viață lungă și plină de înfrâncenare, până acolo încât și cea mai mare parte a articolelor-necrolog vor prelua ștafeta fără nici o curiozitate ori imaginație, prezentându-l pe Gheorghiu ca pe un personaj eretic până-n măduva oaselor.

Pentru Gheorghiu, această ispită – cea a libertății –, ca să parafrăzăm cel de-al doilea volum al *Memoriilor* sale apărut la trei ani după moartea lui, se va constitui într-o adevărată coborâre la iad, experiență pe care o va descrie într-unul dintre romanele sale cele mai bulversante, *Omul care călătorea singur* (1954). Robusta prietenie cu un compatriot, un medic parizian, care i-a avut ca pacienți printre alții pe Cioran ori Ionescu, îl va extrage însă din această stare.

Imboldurile acestuia vor produce până la urmă catarisul. În 15 ani Gheorghiu va publica nu mai puțin de 17 cărți!

Începând cu nuvela *Poporul nemuritorilor* (1955), scriitorul o rupe cu vena romanescă, dar mai cu seamă cu istoria contemporană, pentru a coborî până la rădăcini, la origini. Nemuritorii prezenți în carte sunt dacii, strămoșii românilor, despre care Homer afirma că sunt cei mai drepți de pe fața pământului și despre care Herodot a spus: „Ei se cred nemuritori și cred că nici ei, nici urmașii lor cei mai îndepărtați nu vor muri.” Gheorghiu îl celebrează aici pe Zamolxis, figură mistică, pe jumătate istorică, pe jumătate mitică, a dacilor, „care luptă în timpul întregii lor vieți de pe pământ [...] pentru a nu pierde veșnicia”¹, căruia marile istoric al religiilor, Mircea Eliade, compatriotul lui Gheorghiu, exilat ca și el, îi va consacra o operă. Tot în Dacia a fost exilat Ovidiu, care va compune aici *Tristia*, episod ce va inspira o altă capodoperă a literaturii române de exil, *Dumnezeu S-a născut în exil*, a lui Horia Vintilă. Tratat de către un alt autor, acest subiect ar fi putut apărea fără îndoială ca unul auster – Cioran îl descurajase, de altfel, pe Gheorghiu, sfătuindu-l să nu se înhame la o asemenea întreprindere –, dar sub pana celui de pe urmă, după cum a scris biograful său, Amaury d’Esneval, „această cercetare erudită va fi animată de un suflu literar”².

Mai cu seamă *Poporul nemuritorilor* se prezintă ca fundament al unui ciclu romanesc, al unei tetra-

¹ C.V. Gheorghiu, *Le peuple des immortels*, Plon, Paris, 1955, p. 7.

² Amaury d’Esneval, *Gheorghiu*, Pardés, Puisseaux, 2003, p. 82.

logii românești, constituită din *Casa de la Petrodava* (1961), *Nemuritorii de la Agapia* (1964), *Moartea Kyralsei* (1966) și *Condottiera* (1967). Fiecare din aceste cărți are ca *topos* satul românesc, fie că acesta se numește Petrodava, Agapia, Kyralsea ori Vracian. *Topos*-ul se constituie întotdeauna într-un avatar al satului natal al autorului. Totuși, primul volum, scris în română – după hirotonirea ca preot al Bisericii Ortodoxe Române din Paris în mai 1963, Gheorghiu își va redacta de aici înainte cărțile sale direct în franceză –, se diferențiază de celelalte trei prin compoziția lui, care nu se articulează în jurul unei morți misterioase.

Este incontestabil romanul „cel mai românesc” al lui Gheorghiu, care se înscrie în linia romanului *Ion* al lui Liviu Rebreanu, a *Hanului Ancuței* al lui Mihail Sadoveanu și a *Povestirilor lui Adrian Zograffi* ale lui Panait Istrati. Apărută pentru prima oară în Franța sub titlul de *La maison de Petrodava*, în 1961, epuizată de multă vreme, cartea este reeditată astăzi sub titlul de *Les noirs Chevaux des Carpates*¹. Această rapsodie română se inspiră atât din mitologia locală, cât și din fapte reale, pentru a forma, după propriile cuvinte ale autorului, „o cronică a lumii din care vin”.

Petrodava este numele daco-get al orașului Pietra Neamț, regiunea natală a lui Virgil Gheorghiu. Și este evident că, sub aparența unui roman vindicativ, *Caii negri din Carpați* exprimă nostalgia unui exilat pentru provincia sa natală, după cum o mărturisise și mai înainte Gheorghiu, în *Poporul nemuritorilor*: „Des-

¹ Editions du Rocher, Paris 2008. Noul titlu al *Căsei de la Petrodava*, preferat de editura franceză după moartea autorului (n.tr.)

părțit de poporul meu prin exil, îl caut pe acesta fără conținere.” Astfel, atunci când Stela este invitată de soacra ei să vină și să trăiască alături de ea la Lausanne, unde aceasta este admirată pentru frumusețea și inteligența sa de înalta societate, nu va ceda la ceea ce Stefan Zweig numește *beția metamorfozei*. În ciuda luxului care o înconjoară ea este nefericită, pentru că se simte dezrădăcinată. Se poate citi în periplul său propriul destin al lui Gheorghiu.

Originalitatea cărții constă – în fapt – în a te lăsa transportat de eroine, de aceste veritabile amazoa-ne ale Carpaților, pentru a parafraza titlul uneia dintre cărțile autorului – în cea mai pură tradiție home-rică. Și cum cel mai adesea personajul privilegiat al folclorului românesc este haiducul, un bandit justițiar al unui popor sărac și exploatat, care întruchipează dreptatea, adevărul, curajul și omenia, vom întâlni și în opera lui Gheorghiu un astfel de personaj asemănător cu Bogomil, eroul din *Moartea Kyralsei*. În prezentul volum însă haiducul nu este decât un personaj secundar, Pantelimon Haiduc, sluga credincioasă a domniței Roxana și a Stelei Roca. Mama și fiica sunt în *Casa de la Petrodava* eroine pline de pasiuni, orgolioase și inflexibile, mânate de aceeași intransigență și apărătoare ale aceleiași purități păstrate într-un mod aproape sălbatic. Ce om ar fi putut fi demn de aceste puternic pentru a nu pierde considerația acestui absolut care le bântuie încarnat în caii lor? În comparație cu cea mai mare parte a romanelor lui Gheorghiu – cu toate că violența comandă și acest univers –, cele două femei nu sunt totuși jucăria propriului destin.

Ca întotdeauna, în cărțile lui Gheorghiu numele personajelor au un sens. Patronimul Roca, piatră, trimite la o legendă locală. Există într-adevăr, nu departe de satul natal al autorului, o stâncă maiestuoasă care domină stâncile din jur, numită Dochia (Dacia), la poalele căreia tinerii și tinerele veneau duminica să aducă buchete de flori, să joace și să cânte.

Între piatra fulgerată

Și Piciorul pustnicului

E o stâncă ce odată

Fost-a fiică de împărat.

Conform unei legende, după înfrângerea Daciei, a primului rege al Nemuritorilor, prințesa, fiica sa, s-a refugiat în munți împreună cu câteva însoțitoare. Pe punctul de a fi capturate de către soldații lui Traian, porniți pe urmele lor, ele s-au prefăcut în stânci, scăpând astfel de robie.

Pentru Roxana și Stela, autorul n-a trebuit să meargă prea departe pentru a le da un chip. El a împrumutat trăsăturile de la bunica sa și de la o mătușă din partea tatălui. Strămoașa lui, preoteasa Elena Gheorghiu de la Valea Seacă, a fost o femeie cu trăsături puternice de caracter. Rămasă văduvă de tânără, ea plecă cu carul său ca să-și recupereze fiul, pe Constantin – tatăl scriitorului –, în vârstă de 18 ani, îndată după sfârșitul studiilor de la Iași, pentru a-l conduce în familia unuia dintre colegii lui de seminar, unde urma să-l căsătorească cu una dintre surorile acestuia, Maria Scobai. Suntem în anul 1914, și tânărul Constantin scapă astfel de chemarea sub drapel, care l-ar fi condus negreșit pe front.

În ceea ce privește episodul întâlnirii celor doi tineri soți, Stela Roca și prințul rus Igor Illiyuşkin, cu soldații bolșevici în primele zile ale Revoluției din Octombrie – singura întrepătrundere a marii și a micii povestiri în intrigă –, oricât de romanescă ar putea să pară, aceasta este totuși perfect autentică. După un sfert de secol de la apariția romanului, Gheorghiu va povesti în detaliu în *Memoriile* sale această istorie trăită de Ileana, sora tatălui său, care se căsătorise, în martie 1918, în condiții asemănătoare, cu prințul colonelul rus Igor K.:

„A doua zi spre seară, o trăsură înconjurată de o puternică escortă militară sosi la Valea Seacă. Se opri înaintea casei parohiale. Prințesa Ileana coborî din trăsură. Îi spuse mamei sale:

– La Ungheni, la trecerea Prutului, trenul comandamentului militar rus din România a fost atacat de soviete. Soldații ruși care se aflau în tren s-au răzvrătit. Prințul Igor a fost omorât. Cea mai mare parte a ofițerilor care se aflau în tren au fost împușcați în același fel ca și el – cu un glonț în spate. De către propriii soldați. Așa că n-am mai putut să-mi continui călătoria. M-au îndemnat să plec împreună cu ei. Am rămas însă la Ungheni până ce trenul a pornit din nou la drum. Ducând pe soțul meu mort în Rusia. Mi-au dat inelul de cununie al lui Igor. Apoi militarii m-au adus acasă. Asta-i tot. Am fost prințesă și măritată doar pentru câteva ceasuri¹.”

Chiar dacă această „anecdotală familială”, care constituie elementul central al cărții și, fără îndoială,

¹ C. Virgil Gheorghiu, *Memorii, Martorul Orei* 25, Plon, Paris, 1986, p. 55.

punctul de plecare al compoziției, se înscrie în contextul sociopolitic al *Memoriilor*, acest context este absent în *Casa de la Petrodava (Caii negri din Carpați)*. Ceea ce ni se propune în roman este cu totul altceva. Gheorghiu înțelege, de această dată într-un mod neobișnuit, să părăsească tărâmul condiției umane pentru a oferi cititorului o *tragedie feerică*. Trebuie să citești această carte ca pe un imn sălbatic al libertății, ale cărui amazoane și cai sunt simboluri atemporale.

Thierry Gillyboeuf



I Prolog matrimonial

– S-au scurs cei trei ani! Iată-mă, după cum ne-a fost înțelegerea, domnule Petrache Roca. Am venit să vă „fur” fiica, pe domnița Roxana.

– Așezați-vă, mai întâi de toate, răspunse bătrânul Petrache Roca.

Petrache Roca stă precum o stană de piatră în camera de oaspeți. Îmbrăcat în alb din cap până-n picioare, așa cum se îmbracă țărani de pe valea Bistriței, din Carpații Răsăriteni, duminica. Lângă el, cu trăsături severe, preotul Toma, îmbrăcat în sutana sa ponosită de vânturile și ploile înălțimilor.

În fiecare duminică, după slujbă, preotul Toma ia masa aici, în casa de la Petrodava¹, la familia Roca. În stânga preotului stă Elvira Roca, cu singura ei fiică, Roxana, pe care învățătorul o cere acum în căsătorie.

Oamenii îi spun Roxanei Roca domnița Roxana, „prințesa” Roxana, căci, încă din copilărie, toate ți-găncile care au trecut prin Petrodava, citindu-i viitorul în ghiocul lor magic, i-au prezis că va ajunge domniță, că se va mărita cu un prinț.

¹ *Petrodava*, vechiul nume geto-dac, al orașului *Piatra-Neamț*, ținutul natal al autorului.